

פרשת חוקת – "לְהִיטֵבָךְ בְּאַחֲרֵיתֶךָ": תלונות דור ההמשך

א. המעבר לדור ההמשך¹

"וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבְּרִים צֶן בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקֹדֶשׁ וַתִּמָּת שָׁם מֶרְיָם וַתִּקְבֹּר שָׁם: וְלֹא הָיָה מִיָּם לְעֵדָה וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן" (במדבר כ', א'-ב')
המפרשים² תיארו פסוק זה לשנת הארבעים ליציאת מצרים. כתוצאה מכך הסיקו, כי מנקודה זו ואילך התורה מתמקדת בקורות דור ההמשך של יוצאי מצרים.

בפרקים הבאים, מתארת לנו התורה שתי תלונות מצד דור ההמשך, שהיו בעלות השלכות יוצאות דופן. בתלונת 'מי מריבה' נפל דבר, ומשה ואהרן איבדו את הזכות להיכנס ארצה. בתלונה העוקבת, אנו עדים ל'טיפול' ייחודי בתשובת העם, בדמות הקמת נחש נחושת. נחש זה אכן הביא לתוצאה המיוחלת, ולראשונה אנו שומעים על חרטה מפורשת מצדם. בעוד דברי ימי דור המדבר גדושים בתלונות חוזרות ונשנות, צדה עינם של מחברי זמנינו את התיאורים הבודדים הללו במטרה לדלות משהו על אופיו של דור ההמשך ואופי ההתייחסות אליו מצד ה' ומשה³. בעיקר, התמקדו בתלונת הסיום, המהווה את המפתח לניתוח האירוע על 'מי מריבה':

"וַיִּסְעוּ מֵהַר הָהָר דֶּרֶךְ יָם סוּף לְסַבֵּב אֶת אֶרֶץ אֲדוּם וַתִּקְצַר נַפְשׁ הָעָם בְּדֶרֶךְ: וַיִּדְבֹּר הָעָם בְּאֱלֹהִים וּבַמֹּשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוֹת בְּמִדְבָּר כִּי אֵין לָחֵם וְאֵין מַיִם וַנִּפְשְׁנוּ קֶצֶה בְּלַחֵם הַקֶּלֶקֶל: וַיִּשְׁלַח ה' בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשֶּׁרְפִים וַיִּנְשְׁכוּ אֶת הָעָם וַיָּמָת עִם רַב מִיִּשְׂרָאֵל: וַיָּבֹא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חֲטָאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בְּה' וְנָךְ

1 בעניין זה עסקו הרב אלחנן סמט, "פרשת חוקת-פרשת דרכים בספר במדבר" (עיונים בפרשיות השבוע, הוצאת משכל 2009, בעיקר מעמודים 223-227), הרב אמנון בזק, "בני ישראל-הדור החדש" (תורת עציון, כרך 'במדבר', עמודים 189-194) ונחמה לייבוביץ 'נחש הנחושת' (עיונים חדשים בספר במדבר, עמודים 268-272).

2 כך כתבו רש"י, האבן עזרא, הרשב"ם והאברבנאל. הרחיב בכך הרב סמט הנ"ל בהע' 1.

3 על היבט מסוים של העניין, עמדתי במאמר "ארבעים שנה אקוט בדור-לפטר תלונות בני ישראל במדבר" (מגדים לג', עמודים 43-52). בעוד דור המדבר היה רגיל להתלונן על משה, לראשונה העם משתף את ה' בתלונתו:

"וַיִּדְבֹּר הָעָם בְּאֱלֹהִים וּבַמֹּשֶׁה לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוֹת בְּמִדְבָּר"

(במדבר כ"א, ה')

רש"י ראה בזה טעם לפגם, בכך שהשוו עבד לקונו, בעוד שם הצעתי להביט על העניין מזווית שונה לאור הניסוחים הקודמים של התלונות. העם היה רגיל להאשים את משה ואהרן בקורות אותם במדבר, וסוף סוף הכיר בליווי הצמוד של ה', ולכן התלונה מופנית גם אליו. ממבט זה, לאחר שהבשילה בו הכרה זו, והתלונה הספציפית נסגרה, לא התלוננו עוד. וראה גם בשיעורנו בפרשה הקודמת.

הַתְּפַלֵּל אֶל ה' וַיִּסֹּר מֵעֲלֵינוּ אֶת הַנְּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שֵׁרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל גֵּס וְהָיָה כָּל הַנְּשׂוּף וַיִּרְאֶה אֹתוֹ וְחָי: וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחָשׁ נְחָשֶׁת וַיִּשְׁמְהוּ עַל הַגָּס וְהָיָה אִם נָשָׁף הַנְּחָשׁ אֶת אִישׁ וְהִבִּיט אֶל נְחָשׁ הַנְּחָשֶׁת וְחָי" (שם כ"א, ד'-ט')

ב. "ותקצר נפש העם בדרך"

הרב אלחנן סמט התרכז בביטוי "ותקצר נפש העם בדרך". לדבריו, בביטוי זה טמון המפתח להתנהגות דור המדבר. לא מדובר בדור שמאס בארץ חמדה ומתאוה עדיין למטעמיה, אלא לדור שפקעה סבלנותו מהנדודים במדבר והוא חפץ בקיום טבעי. בתלונתו, מתייחס דור זה רק לחוסר בלחם ומים, ובמקביל קורס תחת הלחץ הנפשי בציפייה להגעתו לארץ המובטחת לו.

על בסיס הבנה זו, הוא מנתח את פרשת "מי מריבה":
"וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מְדַבְּרִים צֶן בְּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֵּשֶׁב הָעָם בְּקֹדֶשׁ וַתִּמָּת שָׁם מֶרְיָם וַתִּקְבֹּר שָׁם: וְלֹא הָיָה מִיָּם לְעֵדָה וַיִּקְהָלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן: וַיִּרְבּ הָעָם עִם מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר וְלוֹ גִּוְעֵנוּ בְּגוֹעַ אַחֲרֵינוּ לִפְנֵי ה': וְלָמָּה הִבְאַתֶּם אֶת קֶהֱל ה' אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לָמוֹת שָׁם אֲנַחְנוּ וּבְעֵינֵינוּ: וְלָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהִבְיֵא אֲתָנוּ אֶל הַמִּקְוִים הָרַע הַזֶּה לֹא מְקוֹם זָרַע וְתֹאנָה וְנֶגֶן וְרִמּוֹן וּמִיָּם אֵין לְשֵׁתוֹת: וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: קַח אֶת הַפִּטְוָה וְהַקְהֵל אֶת הָעֵדָה אֹתָהּ וְאַהֲרֹן אַחִיד וּדְבַרְתֶּם אֶל הַסָּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מִיָּמֵינוּ וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן הַסָּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעֵירָם" (שם כ', א'-ח')

תורף תלונתם הוא על החוסר ב"זרע תאנה גפן ורימון", המרמזים על ארץ כנען, המאופיינת בפירות אלו. לטענתו, ה' הבין לליבם ולכן גילה סבלנות מיוחדת כלפיהם, ומיד מילא את מבוקשם ללא עונש. זאת, בעוד משה ואהרן הביעו קוצר רוח ואכזבה מהתלונות החוזרות ונשנות ולכן נחתם דינם להחליפם.

אמנם, לאמיתו של דבר קשה על בסיס הדברים לעיל לייחד את תלונות דור ההמשך. ניתן לכלול את כל תלונות בני ישראל במדבר, בתיאור של חוסר סבלנות להגיע לארץ כנען. אף העובדה שהתלוננו על חוסר בלחם או במים אינה חדשה. אדרבא, כיוון שחוסרים

לְךָ יִרְבֶּה: וְרַם לְבָבְךָ וְשִׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ
 הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים: הַמּוֹלִיכְךָ
 בַּמִּדְבָּר הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נַחֵשׁ שְׂרָף וְעִקְרָב וְצִמְאוֹן
 אֲשֶׁר אֵין מַיִם הַמוֹצִיא לְךָ מֵיַם מִצּוֹר הַחֲלָמִישׁ:
 הַמֵּאֲכִלְךָ מִן הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לִמְעַן
 עֲנֹתְךָ וּלְמַעַן נִסְתָּךְ לְהִיטִיב בְּאַחֲרִיתֶךָ: וְאִמְרַת
 בְּלָבָבְךָ פְּחִי וְעֵצֶם יְדִי עֲשֵׂה לִי אֶת הַחֵיל הַזֶּה"
 (דברים ח', י"א-י"ז)

נחשים שרפים אינם אמורים להיות מחזה יוצא דופן במדבר. אדרבא, לפי המתואר כאן, דווקא היעדרותם מעוררת פליאה. לאור זאת, יש להבין את הופעת הנחשים לא כמופת מכוון אלא כתופעת טבע רגילה. ברגע שהסיר ה' את הגנתו הנסית מהעם, הרי שחיי המדבר חזרו למסלולם.

כך אכן ראה זאת הרש"ר הירש:

וישלח ה' בעם... כאן אין פירושו ה' שיגר נחשים, אלא הוא שיחרר את הנחשים ולא עיכב בעדם... הם היו במדבר מאז ומתמיד, אך עד כה ה' עיכב אותם בכוחו. עתה ה' הרפה מהם והנחשים של המדבר הלכו בדרכם הטבעית - וינשכו את - העם. כך מתאר משה (דברים ח', ט"ו) את המדבר שעברו בו בדרך נס בלי להיות ניזוקים: "המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון" וגו'. נמצא ש'נחשים שרפים' הם חלק טבעי של המדבר - כמו 'צמאון' " (רש"ר הירש במדבר כ"א, ו')

כעת, נקרא את הפסוק בספר דברים בהקשרו הרחב. התורה מזהירה את העם פן ישכחו את חסדי ה' וינכסו את הצלחתם לעצמם. במסגרת זו היא מציינת את הישרדותם בתנאי המדבר, שאף היא צלחה רק הודות להגנת ה' וסיועו. לאור זאת, פשר השתלחות הנחשים בעם הינו ברור, כמו שהמשיך הרש"ר הירש בפסוק העוקב:

"נישוך הנחשים היתה לו רק מטרה אחת: הוא הראה לעם את הסכנות האורבות לו במדבר על כל צעד ושעל, ורק כח הנס של ה' הרחיק אותן מעליו עד כה, והוא הרחיק אותן עד כדי כך שלא ניחשו ולא שיערו את קיומן. ועתה כל הנישוך יקבע בלבו את דמות הנחש, למען יזכור אותו גם לאחר מכן, כאשר חסד ה' ירחיק את הנחשים. כך ירגיש תמיד ב'קיומן' של הסכנות שהגנת ה' מעבירה אותנו על פניהן בכל יום ובכל שעה, בלא שנהיה מודעים להן" (שם)

סביר להניח, שדווקא דור ההמשך זקוק למסר הזה. מחד, הוא לא יצא ממצרים ולא חש את מוראות מצרים על בשרו - ולכן הוא בעל יכולת הסתגלות פחותה יותר לפגעי המדבר. מאידך, הולדתו בתנאים משופרים עלולה לסייע בקרבו לפתח בעתיד בקלות תחושת גאווה, כיוון שאיננו מכיר את החלופה לחיים שכאלו. לכן, ערב כניסתו לארץ התורה מבקשת להעמידו על האמת, כדי שידע להעריך את מציאות חייו בארץ בממדיה הנכונים.

אלו הינם צפויים במדבר, תגובת ה' תמיד הייתה סובלנית במקרים זהים⁴.

ג. "שמעו נא המרים"

הרב אמנון בזק מפתח כיוון הפוך. לדבריו, משה ואהרן זיהו גישה מסוכנת הרווחת בדור הצעיר והזדרזו לעמוד בפניה, פן תמשיך להתגלגל במדרון החלקלק, ונמצא מנהג אבותיהם בידיהם. משה ואהרן מבכרים להוכיח את העם במילים קשות, כדוגמת "שמעו נא המורים".

אמנם, קו נוקשה זה לא פתר את הבעיה, והתלונות המשיכו להופיע. או אז, נקט ה' בקו פעולה דומה ומזדרז לשלח בעם נחשים, למען יפעלו במקום שהתוכחות כשלו, והדור לא יחזור על משגיו של קודמו⁵.

בסופו של דבר, תגובת ה' פעלה, ומתוך יראת העונש שאחזה בעם, הוא הגיע להאמין ב-ה', ומודה בחטאו.

על אף שסביר שמשה ואהרן התאכזבו לשמוע שוב אותן תלונות, עדיין קשה להסיק כי מדובר בבחירה מחושבת של קו תקיף יותר כלפי העם, משום שבפועל ה' לא העניש את העם. זו אף לא הייתה הפעם הראשונה, שהעונש מיהר לבוא כתגובה⁶.

כללו של דבר, קשה להצביע על דבר שמייחד את התנהלות הדור החדש מאבותיו. משכך, ננסה לחפש את ההבדל ביניהם מהיבט שונה.

ד. "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים"

שילוח הנחשים בעם הינו תופעה יוצאת דופן, אך נראה שעלינו לחפש את פישרה במקרא עצמו. בספר דברים מתארת התורה את אופיו של המדבר כך:

"הַשֶּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱ-לֹהֶיךָ לְבַלְתִּי שֹׁמֵר מְצוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה יְיָ: פֶּן תֹּאכַל וְשִׁבְעַת וּבָתִּים טָבִים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּת: וּבְקֶרֶךְ וְצִאנֶךְ יִרְבֶּינָ וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לְךָ וְכָל אֲשֶׁר

4 עיין בפרק ט"ז בשמות, כשהתלוננו על מחסור בלחם מילא ה' את מבוקשם, ורק על בקשת הבשר הוכיח אותם משה. אף בפרק העוקב (י"ז) מילא ה' את מבוקשם, כשזעקו על חוסר במים.

5 על רקע זה מסביר הרב בזק את בחירת ה' להגיב באמצעות נחשים המוכרים לעם מאירועי 'קדם יצאת מצרים', האמונים על השראת אמונה בקרב המתבונן בהם:

"וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לָא יֵאָמְרוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקִלִּי כִּי יֵאָמְרוּ לֹא נִרְאָה אֱלֹהֵי ה': וַיֹּאמֶר אֲלֵינוּ ה' מַה זֶה בְּנִיךָ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: וַיֹּאמֶר הַשְּׁלִיכֵהוּ אֶרְצָה וַיִּשְׁלַכְהוּ אֶרְצָה וַיְהִי לְנַחֵשׁ וַיִּנְס מֹשֶׁה מִפְּנֵי... לְמַעַן יֵאָמְרוּ כִּי נִרְאָה אֱלֹהֵי ה' אֱ-לֹהֵי אֲבֹתֵם אֱ-לֹהֵי אֲבֹרְהָם אֱ-לֹהֵי יִצְחָק וְאֱ-לֹהֵי יַעֲקֹב"

(שמות ד', ב'-ה')

אמנם נראה שהצעה זו קשה, כיוון שמיד אחר כך ה' נותן בידו אותות נוספים למקרה שלא יאמינו לאות הראשון (שם, ח'-ט'). מעבר לזה שקשה להניח שמצופה שהעם יגיב באותה תגובה ויעשה את הקישור לבדו, בדיוק לאירוע זה, שאירע במצרים לעיני אבותיהם בלבד.

6 לדוגמה בחטא המתאוננים (י"א, א'-ג). ובתלונת העם לאחר סיום מחלוקת קורח ועדתו (י"ז, ו'-ט"ו).

ה. "המוליכך במדבר הגדל והנורא"

לאחר שעמדנו על הקשר בין הפרשיות, נוסיף להעמיק בקשר זה:

"ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש: המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחרייך"

(דברים ח', י"ד-ט"ז)

לשם מניעת פיתוח תחושת גאווה של דור ההמשך, התורה מתייחסת לתקופת הנדודים במדבר. עיון מדוקדק יוביל אותנו למסקנה כי התורה מצביעה כאן במדויק על האירועים הכרוכים בתלונות שחווה דור ההמשך על בשרו:

דברים ח'	במדבר כ"כ"א
המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב	וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם
וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש	ודברתם אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן הסלע
המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך	כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל

ו. "למען ענתך לנסתך"

כדי לעמוד על סודם של דברים, יש להרחיב את הקריאה להקשר הדברים שציטטנו לעיל, מספר דברים:

"כל המצוה אשר אנכי מצוה היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם: וזכרת את כל הדרך אשר הוליקך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותיו אם לא: ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם... וידעת עם לבבך כי כאשר יסר איש את בנו ה' אלהיך מיסר... כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים... ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש... ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטבה אשר נתן לך.

השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוה היום: פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת: ובקרך וצאנך רבגן וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: המוליכך במדבר הגדל והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש:

המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחרייך: ואמרת בלבבך פחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה: וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנתן לך פח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבתיך כיום הזה" (דברים ח', א'-ח')

ממעוף הציפור נבחין במספר כפילויות בפסקה. מלבד ארץ ישראל ואכילת המן המוזכרים פעמיים⁷, מטרת הניסיונות מוצגת בשני חלקיה באופן שונה:

1. "למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותיו אם לא".

2. "למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחרייך". המטרה הראשונה כבר מוכרת לנו בעבר, דווקא מאכילת המן:

"ויאמרו אלהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשבע כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב: ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתך אם לא" (במדבר ט"ז, ג'-ד')

אם כן, הנימוק הראשון המופיע בדברים מתייחס לניסיונות דור המדבר ותלונותיהם. המקרא אף כותב זאת במפורש בחלק הראשון:

"וזכרת את כל הדרך אשר הוליקך ה' אלהיך זה ארבעים שנה במדבר: (דברים ח', ב')

לעומת זאת, בחלקה השני של הפסקה בדברים לא מצויין זמן, כיוון שמדובר בשנה האחרונה לשהותם במדבר, והכתוב מסתפק בציון עצם המעבר בו:

"המוליכך במדבר הגדל והנורא..." (שם ט"ז)

כפי שהסקנו לעיל, החלק השני משתייך לתיאורי אירועי דור ההמשך.

מהאמור לעיל נבקש להציע, כי הפסקה בכללה מאגדת בתוכה שתי תקופות שונות בדברי ימי ישראל, שבמהלכם הניסיונות שעמדו בפני העם נשאו אופי שונה.

ז. "להיטבך באחרייך"

כעת אנו מבינים, שלמסע במדבר היו אף כוונות נלוות, בדמות ניסיונות לעם בטרם הגיעו לארץ המובטחת. מהפסוקים בספר דברים אנו מבינים שכלפי דור המדבר, הניסיון לבש צורה של בחינה אמיתית.⁸ ה' רצה לייסרם כייסר אב את בנו, אך

7 על היחס הכפול לארץ ישראל בפסקה זו עמד הרב אלחנן סמט, 'בין מדבר לנהר-שבחה הכפול של הארץ (עיונים בפרשות השבוע, סדרה ראשונה, פרשת עקב), וראה גם במאמרו של הרב עזרא ביק על מאורעות העם במדבר (תורת עציון במדבר).

8 עיין בדברי הרמב"ן על הפסוק בשמות:

"ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבצעור נסות אתכם בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו" (שמות כ', י"ז)

כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב גד אלעד התשע"ז
עורך: אורי יעקב ברוך
בית המדרש הווירטואלי
מיסודו של
The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
האתר בעברית: www.vbm.etzion.org.il
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: office@etzion.org.il

הניסיונות היו ריאליים על שני צדדיהם: "למען אנסנו הילך בתורתי אם לא", ושוב "התשמר מצוותיו אם לא".

את ההוכחה הניצחת לכך ספקו בני ישראל עצמם, שכשלו בהם שוב ושוב, ולבסוף שילמו על כך מחיר כבד:

"עַד מָתִי לַעֲדָה הָרַעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הִמָּה מְלִינִים עָלַי אֶת תְּלֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִמָּה מְלִינִים עָלַי שְׁמַעְתִּי: אָמַר אֱלֹהִים חִי אֲנִי נְאֻם ה'... בְּמִדְבַר הַזֶּה יָפְלוּ פְגָרֵיכֶם וְכָל פְּקֻדֵיכֶם לְכָל מִסְפָּרְכֶם מִבְּנֵי עֲשָׂרִים שָׁנָה וּמֵעֵלָה אֲשֶׁר הִלִּינְתֶם עָלַי... וְטַפְכֶם אֲשֶׁר אִמַרְתֶּם לְבִזְיָהּ וְהִבִּיאֲתִי אֲתֶם וְיָדְעוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ: וּפְגָרֵיכֶם אֲתֶם יָפְלוּ בְּמִדְבַר הַזֶּה: וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רָעִים בְּמִדְבַר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת זְנוּתֵיכֶם עַד תִּם פְּגָרֵיכֶם בְּמִדְבַר" (במדבר כ"ז, ל"ג)

בד בבד עם הגזרה הקשה, נחמה בצידה. הפה שאסר על כניסת ההורים לארץ הוא הפה שהתיר את כניסת הבנים. יתירה מזו, הוא לא רק התיר, אלא אף התחייב לכך - דווקא בגלל שההורים עירבו את דור ההמשך בתלונתם.

סירוב נוסף להבאת דור ההמשך לארץ יעמיד בספק את כל התנהלותו של ה' ביחס לעם מיציאת מצרים ועד עתה. מאחר שגורלם נחתם זה מכבר לחיים, קורותיהם במדבר לא יכולים להיות בעלי אופי זהה לדור ההורים, כיוון שמכאן ואילך המסלול הוא חד סטרי.

נראה, שזהו המישור האמתי בו נבדלים קורות הבנים מהוריהם. ההבדל הוא מצד הכוונתו של ה', ולא באופן התנהגותם שלהם.

מעשה נצטרך לאמץ לנו מבט שונה לגמרי על קורות דור ההמשך. כשהכניסה לארץ ניצבת באופק, מאורעות המדבר מהוות מקור לחוויה קולקטיבית, שתכונן תודעת זיכרון משותף העתיד ללוות את דור באי הארץ עם התנחלותו בארצו. אמנם, לא תמיד העם צלח בכבוד את ההתמודדות עם פגעי המדבר, אך רצונו של ה' בהתנסותם בהם היה שונה לגמרי⁹.

בדבריו, דן הרמב"ן בהצעות מגוונות לשרבוב המונח 'ניסיון' במתן תורה, ולבסוף מסיק שהפשט תמיד מורה על המשמעות של מבחן.

⁹ יתכן שהכרה זו חלחלה בליבם עם הקמת נחש הנחושת, ולכן פסקו מלהתלונן.